

**WINNIE
SORGDRAGER**
*'Niet inhakken
op de islam'*

TALISMAN
Hoop en
bescherming
in Uruzgan

**VIVIANE DE
MUYNCK**
Strijdlied op het
Holland Festival

NR. 21, 24 MEI 2008, JAARGANG 69, €3,95

VRIJ NEDERLAND

WWW.VN.NL

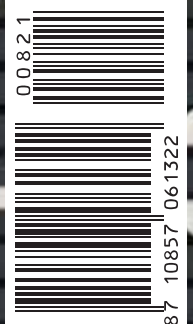
DE DEPRESSIE PLAAG

**HOE NEDERLAND EEN HERSENZIEKTE
WORDT AANGEPRAAT**

SPREEKUIJUR

**DE MOEDER VAN
HOUELLEBECQ**

'Mijn zoon is een kleine, stomme smeerlap'

00821
87 10857 061322

D

E MUIZEN BUNGELEN ELK APART in een hokje aan hun staart. Hoe langer ze blijven spartelen, hoe beter. Een vergelijk-

bare proef is de 'gedwongen zwemtest', waarbij een muis of rat in een met water gevulde bak met gladde wanden moet vechten tegen verdrinking. Het zijn de vaakst gebruikte tests van de werkzaamheid van antidepressiva bij proefdieren. Trudy Dehue, hoogleraar wetenschapstheorie en geschiedenis van de psychologie, vindt ze een prachtige metafoor voor hoe we tegenwoordig tegen depressie aankijken. Terwijl boten vol stralende mensen op deze zonnige lentedag voor haar huis in de Groningse binnenstad langs dobberen, filosofeert ze over de vraag waarom zoveel mensen in Nederland aan depressiebestrijding doen. Het gebruik van antidepressiva verdubbelde tussen 1999 en 2006. Meer dan een miljoen Nederlanders slikken ze. Hoe kan het dat zoveel mensen depressief heten in een welvarend land waar een volgens alle enquêtes gelukkig volkje leeft? Dat is het mysterie dat ze heeft willen oplossen in haar pas verschenen boek *De depressie-epidemie*.

'Het lot van die muisjes symboliseert mijn verklaring,' zegt Dehue. 'Het fascinerende is dat de onderzoekers die deze test doen, zich haasten om te zeggen dat ze ook wel weten dat dit geen echte depressietest is. "We moeten iets," verdedigen ze zich. Mijn reactie is: ze testen wel degelijk depressie in de betekenis die we er tegenwoordig aan toekennen. De crux van mijn boek is dat het begrip in de loop der tijd vele betekenissen kreeg, waar er de laatste jaren een is bijgekomen. Dat is die van een tekort aan concurrentiedrift, aan doorzettingsvermogen en ambitie.'

LEED VAN HET LEVEN

Hoe we vandaag de dag tegen neerslachtigheid aankijken, sluit naadloos aan bij de moraal van de neoliberale maatschappij. Het idee van de maakbare samenleving mogen we verlaten hebben, het individu geldt nu als maakbaar en voor zichzelf verantwoordelijk. Dat was de intuïtie waarmee de Groningse psychologe en filosofe vijf jaar geleden aan haar boek begon. Maar om die opmerkelijke verwantschap echt te doorgronden, heeft ze eerst door de humuslagen van de gangbare verklaringen heen moeten graven. De meest in omloop zijnde opvatting over de depressie-epidemie is dat de oude Grieken al neerslachtig waren, maar ze er toen mee moesten zien te leven. Nu pas kunnen we het ziektebeeld onder-

kennen volgens de standaardverklaring van de biologische psychiatrie en komen we er uiteindelijk aan toe het aan te pakken.

Volgens Dehue miskent die verklaring de enorme invloed van de veranderlijke manier waarop we de werkelijkheid waarnemen en indelen. In 1990 maakte haar proefschrift *De regels van het vak* een lawine aan publiciteit los. De boodschap van het boek was dat in de wetenschapsoopvattingen van verschillende psychologische scholen politieke standpunten verscholen zitten. Adriaan de Groot, de beroemde Amsterdamse hoogleraar methodologie van de psychologie, stelde verontwaardigd tijdens de promotieplechtigheid: 'Dit boek had niet geschreven mogen worden.' Maar de rest van de commissie was onder de indruk en Dehue kreeg een cum laude.

Een kleine twintig jaar later richt ze opnieuw haar pijlen op het idee dat een van onze waarneming onafhankelijke werkelijkheid daarbuiten ligt te wachten op ontdekking door een objectieve wetenschapper. 'Ik neem aan dat er door de tijden veel mensen waren die toen de gevoelens en gedragingen hadden waar we nu het label "depressie" aan hangen. Maar dat label verwijst niet louter naar bepaalde gevoelens. Het drukt ook uit welke betekenis we daaraan hechten en hoe we ermee om willen gaan. Dat verandert in de tijd. Als je dat niet snapt, zul je de depressie-epidemie nooit begrijpen.'

TRUDY DEHUE OVER DE DEPRESSIE-EPIDEMIE 'DE VERLIEZERS HEBBEN GEEN UITWEG MEER'

MEER DAN EEN MILJOEN NEDERLANDERS SLIKKEN ANTIDEPRESSIVA. PSYCHOLOGE EN FILOSOFE TRUDY DEHUE ONDERZOCHT WAAROM IN HET WELVARENDE NEDERLAND DEPRESSIE ALS EEN PLAAG OM ZICH HEEN GRIJPT.

In haar boek illustreert Dehue de dwingende kracht van labels aan de hand van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM). Die alom gebruikte lijst van psychische aandoeningen had aanvankelijk een bescheiden doel: criteria vast te leggen voor het gebruik van bepaalde ziekte-labels. Maar zodra die er waren, gingen mensen, ook psychiaters, de labels aanzien voor de ziekte zelf, voor de oorzaak van de verschijnselen. Je bent lusteloos omdat je depressief bent of druk en ongeconcentreerd omdat je ADHD hebt. Voor die vergissing hebben de makers van de DSM van meet af aan gewaarschuwd, zegt Dehue. 'Depressie is niet de oorzaak van somberheid, maar een naam die we aan bepaalde gedragsmerken geven. De American Psychiatric Association is nu de vijfde versie van de DSM aan het maken. De voorbereiders daarvan constateerden dat tot nu toe voor niet een van de meer dan driehonderd ziekte-labels een duidelijke biologische oorzaak is vastgesteld. Daarom beschouwen ze die allemaal nog steeds als louter namen. Het is gewoon een manier om het leed van het leven in te delen, zodat behandelaars in dezelfde taal praten.'

OPEN DEUR

Al doorgronden we de biologie van depressie misschien nog niet volledig, het inzicht in de rol van de genen en de hersenen groeit razendsnel. Dat geluid is althans alom te horen. Onlangs voorspelde psychiater Witte Hoogendijk in de VN-rubriek 'De hypothese' (zie www.vn.nl, categorie wetenschap) dat we in de nabije toekomst op basis van iemands DNA kunnen voorspellen of hij vatbaar is voor depressie en of medicatie zal werken. Ook zou uit wetenschappelijk onderzoek blijken dat bij depressieve mensen de overdracht van de stof serotonine in de hersenen moeizamer verloopt, een inzicht waarop de werking van veel antidepressiva is gebaseerd. Zijn we dan niet dicht bij een biologische verklaring van neerslachtigheid?

Dehue vindt het een open deur dat emoties iets met het lichaam te maken hebben. 'Als ik te weinig suiker heb gegeten, ben ik al geïrriteerd en onrustig. Dat alleen al geeft aan dat lichaam en geest verbonden zijn. Alleen begrijpen we van het hoe nog niet zoveel. Of het nu serotonine, een bepaalde genetische make-up of hormonen zijn, het is allemaal nog zoeken.' De zo vaak als de wetenschappelijke waarheid aan de man gebrachte serotoninehypothese ligt steeds meer onder vuur, zegt Dehue. 'Sommige mensen bij wie de serotoninetransmissie wordt bevorderd, worden daar depressief van. Als er op dit moment al een wetenschappelijke consensus is, is het dat het volkomen onduidelijk is.

'ZELFS DE FARMACEUTISCHE BEDRIJVEN DURVEN NIET TE STELLEN: HET ZIT ZO'

Zelfs de farmaceutische bedrijven durven niet te stellen: het zit zo. Op de websites voor hun antidepressiva staat: "het zou zo kunnen zijn dat...", "het vermoeden is dat...". Steeds houden ze slagen om de arm.'

Toch heeft de farmaceutische industrie precies dit beeld van depressie als een hersenziekte die met pillen te bestrijden is met vernuftige reclamecampagnes de wereld in geholpen. Dat is de tweede, populaire verklaring voor de depressie-epidemie. *Big pharma* heeft ons dit ziektebeeld aangeprent om ons vervolgens de bijbehorende pillen door de strot te kunnen duwen. En wonderlijk genoeg boden talrijke psychiaters daarbij een helpende hand. Eigenlijk wilde Dehue de kwestie hoe onderzoekers en behandelaars hand- en spandiensten verrichten voor de farmaceutische industrie alleen kort en krachtig in haar boek aanstippen. Want op dat gebied is al veel voortreffelijk werk verricht, bijvoorbeeld door *Trouw*-journalist Joop Bouma in zijn krantenstukken en zijn boek *Slikken*. Maar het onderwerp werd groter dan ze dacht, ook omdat de ontwikkelingen waarop ze stuitte soms schokkend waren. Aan de vergaande commercialisering van het geneesmiddelenonderzoek wijdde ze uiteindelijk een heel hoofdstuk.

RENE KAHN

Onthutsend is wat Dehue in haar boek schrijft over de Utrechtse psychiater René Kahn, die in maart door *Vrij Nederland* werd geïnterviewd (zie www.vn.nl, categorie wetenschap). Kahn verleende zijn medewerking aan de als wetenschappelijk onderzoek vermomde reclamecampagne voor het antidepressivum Eflexor door fabrikant Wyeth. In het afgelopen decennium stuurde dit farmaceutische bedrijf een reeks persberichten de wereld in met koppen als 'piekerpatiënten belagen huisartsen' en 'hoog opgeleide vrouw piekert vaak'. Kranten en websites namen ze doorgaans zonder bronvermelding over. In het laatste persbericht uit 2005 werden de resultaten gepresenteerd van een samen met TNS-Nipo uitgevoerde enquête onder de gebruikers van antidepressiva. Die gaven zelf aan zich door de pillen minder vaak ziek te melden of een betere partner en ouder te zijn geworden. In dit persbericht,

dat nog op de website van TNS-NIPO is te vinden, steunde Kahn, toen voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, Wyeth met de uitspraak: 'Dit onderzoek toont aan dat in de dagelijkse praktijk antidepressiva van grote waarde zijn voor zowel patiënt als behandelaar. Het gebruik van antidepressiva leidt tot aanzienlijk beter functioneren van depressieve patiënten in de samenleving.'

Dehue vindt het verbijsterend dat vooraanstaande psychiaters en zelfs het bestuur van de beroepsvereniging zich hiervoor leenden. 'Ik heb niet opgeschreven dat ze liegen. Ik neem maar aan dat ze zich werkelijk zorgen maken over hoogopgeleide vrouwen die te veel piekeren en patiënten die huisartsen belagen. Ik neem maar aan dat ze echt niet wisten dat je uit opinieonderzoek geen oorzakelijke conclusies kunt trekken en uit dit onderzoek zelfs geen conclusies over opinies, omdat degenen die waren gestopt met antidepressiva-gebruik niet naar hun mening was gevraagd.'

Kahn is ook de auteur van de *Gids pillen & psychiatrie*. In dat bij behandelaars populaire boekwerk stelt hij dat een antidepressivum bij zestig tot zeventig procent van de patiënten helpt, en een placebo bij dertig procent. Vreemd, want al jaren zijn er wetenschappelijke twijfels over de effectiviteit van antidepressiva. Begin dit jaar verscheen opnieuw een metastudie met als boodschap dat het effect ervan bij een gemiddelde depressie nauwelijks beter is dan dat van een placebo. Dehue: 'Ik ben de verschillende drukken van Kahns gids gaan opzoeken om te kijken of hij daarin echt dat hoge succespercentage van antidepressiva gaf. Ik kwam het voor het eerst tegen in een kritisch artikel van de neuropsycholoog Willem van den Burg, en dacht: dat kan niet waar zijn. Eerst heb ik het opgezocht in de druk die Van den Burg besprak, en daar stond het inderdaad in. Toen dacht ik: Kahn heeft het vast gecorrigeerd in de nieuwe druk, maar nee. Ik was daarvoor heel verbaasd toen hij onlangs in dat interview in *Vrij Nederland* zei dat hij altijd wel heeft geweten dat het effect voornamelijk een placebo-effect is. Dat is in strijd met wat hij eerder beweerde en ook met hoe hij reageerde toen Willem van den Burg indertijd stelde dat het effect boven placebo in experimenten heel gering is. Toen heeft hij Van den Burg op schrift

SOMBER? 'MIJN OPLOSSING IS: GA ZITTEN, GA NADENKEN, WAAR KOMT HET VANDAAN?'

voor "pretentius" en "tendentius" en nog veel meer uitgemaakt en zijn reactie besloten met "hij doet hier zijn vak geen goed mee".

SCHOKKEN IN HET HOOFD

De Groningse hoogleraar schreef haar boek met toenemende verontrusting over hoe psychiaters, professionals uit de gezondheidszorg en ook zorgverzekeraars het idee promoten dat depressie een hersenziekte is die we kunnen bestrijden met pillen. Tekenend is de geschiedenis rond de 'richtlijn depressie' die in 2005 onder verantwoordelijkheid van de Geestelijke Gezondheidszorg Nederland het licht zag. De richtlijn ziet het gebruik van anti-

depressiva als de beste behandelmogelijkheid, legt de nadruk op het belang van therapietrouw, en spreekt zelfs een voorkeur uit voor één bepaald middel, Efexor. Dehue vindt het een vreemd document. Want precies dat middel is nogal omstreden vanwege heftige bijwerkingen. 'Uit Engeland kwamen juist berichten dat men moet uitkijken met Efexor, dat dit middel te gevaarlijk is om in de eerste lijn te gebruiken.' Bij het verschijnen van de richtlijn ontstond een felle discussie. Dick Bijl, hoofdredacteur van het *Geneesmiddelenbulletin*, oordeelde dat er medicijnen in werden aanbevolen 'op grond van onderzoek dat de toets van de wetenschappelijke kritiek niet kan door-

staan'. Toch nam het College voor zorgverzekeringen de aanbevelingen doodleuk over, inclusief de nadruk op antidepressiva en het noemen van de merknaam Efexor. Dehue: 'De karavaan trekt gewoon verder. Over die passages heb ik echt dagen gedaan. Ik dacht, ik moet dat checken, dat kan niet waar zijn. Maar het is echt zo gegaan.'

Zal het voorschrijfgedrag veranderen, nu steeds meer metaonderzoek aangeeft dat de effectiviteit van antidepressiva bij experimenteel onderzoek gering is? Dehue is er niet zeker van. 'Veel huisartsen zijn werkelijk boos, merkte ik onlangs toen ik voor een zaal vol met eerstelijns hulpverleners optrad in Nijmegen. Ze voelen zich gefopt door de farmaceutische industrie en door de psychiaters. Het Nederlands Huisartsen Genootschap wilde de richtlijn depressie ook niet mee ondertekenen omdat die ten onrechte te veel nadruk legt op antidepressiva. Of dit invloed heeft op de gebruikers, is een andere vraag. De berichten in de kranten hebben er tot nu toe niet toe geleid dat patiënten zich verontrust melden. Kennelijk dringt de kritiek niet door.'

Ook zijn mensen vaak huiverig om te stoppen vanwege ontweningsverschijnselen, vreest Dehue. 'Ik hoor er verschillende verhalen over. Sommigen zeggen dat het probleemloos is om te stoppen. Anderen vertellen dat ze zich tijdens lang misselijk hebben gevoeld en diarree hadden en elektrische schokken in het hoofd. Daarom is het ook schrikken als iemand als Kahn zegt: ja, het is vooral een placebo-effect, en dat wisten we al. Als een antidepressivum een placebo is, is het daarmee nog niet een onschuldig medicijn. Wanneer je dat zo losjes zegt, heb je het niet over het gegeven dat mensen last hebben van die pillen.'

ZEEPOK OP EEN WALVIS

Toen de eerste antidepressiva eind jaren tachtig op de markt kwamen, deden al snel geruchten de ronde over nare bijwerkingen. De FDA, de Amerikaanse registratieautoriteit, hield daarom begin jaren negentig een hoorzitting. Dehue bestudeerde de documenten ervan nauwgezet. Ze las er de gruwelijke getuigenissen in van mensen die van heinde en verre kwamen om hun verhaal te vertellen. Maar het mocht niet baten. Wetenschappers hielden even indringende betogen, maar dan over 'ongefundeerde niet-wetenschappelijke beschuldigingen aan het adres van levensreddende medicijnen'. Uiteindelijk besloot de commissie die de knoop moest doorhakken dat een waarschuwing op de bijsluiters niet nodig was. Dehue wijst er flijntjes op dat een meerderheid van de jury banden met de farmaceutische industrie had.

In Duitsland waren ze voorzichtiger. De Duitse registratieautoriteiten wilden Prozac aanvankelijk niet op de markt toelaten. Prozac was de eerste *selective serotonin reuptake inhibitor* (ssri), een medicijn dat de heropname van serotonine door neuronen afremt. 'De Duitsers hadden gehoord dat mensen die niet zwaar depressief waren na het slikken van de pillen zeer geagiteerd werden en nare dromen en zelfs zelfmoordgedachten kregen, die sommigen ook ten uitvoer brachten. Vlak na registratie waren er in ook in Amerika psychiaters die gevallen rapporteerden van mensen die na slikken in heftige depressies met zelfmoordneigingen schoten. Dan zou je zeggen: hier moet je ontzettend mee uitkijken.'

Het werk van zo'n registratieautoriteit is ook geen sinecure, erkent Dehue. 'Ze liggen tussen twee vuren. Ze moeten zorgen dat middelen die werken ter beschikking van mensen komen. Anderzijds moeten ze ervoor waken dat middelen die te gevaarlijk zijn op de markt komen. Dat is een lastige afweging, want medicijnen hebben altijd bijwerkingen. Je moet een balans zoeken. Bovendien staan ze onder grote druk van de farmaceutische bedrijven en de patiëntenverenigingen, die vaak worden gesponsord door die bedrijven. Er wordt enorm gelobbyd. Ik las een mooie vergelijking in de *Guardian*: de registratieautoriteiten moe-

ten zich voelen als een zeepok op een walvis.'

Die kleine zeepok is nauwelijks in staat de farmaceutische industrie te controleren. Dat blijkt ook uit onderzoek van de FDA zelf. Medicijnenonderzoek uitgevoerd door de farmaceuten laat systematisch een positiever resultaat zien dan onafhankelijk gefinancierd onderzoek, stelt de registratieautoriteit. En de FDA is niet bij machte al het door de industrie gefinancierde onderzoek kritisch tegen het licht te houden. In haar boek noemt Dehue een voorstel van SP-Kamerlid Agnes Kant om daarom een pot geld te maken voor onafhankelijk onderzoek waaraan ook farmaceuten moeten bijdragen.

Vindt u dat een goed voorstel?

'Wat ik vooral gek vind, is dat daar geen discussie over komt. Je ziet dat verschillende ministers alleen maar hun hakken in het zand zetten. Even had ik hoop op verandering toen Klink aantrad, maar tot nu toe is het me niet meegevallen. Heel jammer vond ik ook de reactie van Plasterk toen de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen rapporteerde zich zorgen te maken over de onafhankelijkheid van onderzoek. Hij zei gewoon: ik ga er wel vanuit dat we de wetenschapsbeoefenaren kunnen vertrouwen. Dan denk ik, hij kent de problematiek niet goed genoeg.'

Als er al kritische studies verschijnen die aantonen dat de effecten van bepaalde geneesmiddelen nauwelijks groter zijn dan die van een placebo, komen die telkens uit de academische wereld, constateert Dehue. Maar ook aan de universiteiten is samenwerken met het bedrijfsleven steeds meer het adagium. 'Als het om biomedisch onderzoek gaat, is die trend ontzettend sterk. Neem het in 2006 opgerichte Topinstituut Pharma. Minister Hoogervorst haalde geld weg bij de universiteiten om dat samen met geld uit de aardgasbaten te stoppen in een samenwerkingsverband van bedrijven en academici. Ik heb mensen gesproken die daar buitengewoon ongelukkig over waren omdat ze onderzoeklijnen hebben moeten stoppen. Vervolgens moeten ze om geld te krijgen, solliciteren bij het Topinstituut waarvan het bestuur zowel als het college van toezicht in meerderheid uit mensen uit het bedrijfsleven bestaat. Dat bepaalt natuurlijk de agenda. Dan moet het onderzoek commercieel relevant zijn.'

Het geld bepaalt de richting waarin de vooruitgang zich moet voltrekken, vreest Dehue. Vandaar dat alle middelen naar biomedisch onderzoek gaan en er nauwelijks wordt geïnvesteerd in 'softe therapieën'. Die worden allemaal langs de meetlat van de wetenschappelijke experiment gelegd, bij voorkeur de alom gepredikte Randomized Controlled Trial. Dat dubbelblinde experiment waarin twee groepen worden vergeleken, een met en een zonder behandeling, is relatief eenvoudig toe te passen op medicijnenonderzoek. Maar andersoortige behandelingen laten zich er lastiger aan onderwerpen. De gevolgen zijn ernaar. Dehue: 'Psychiaters mogen volgens het evangelie van de diagnose-behandelcombinatie alleen nog die behandelwijzen toepassen waarvan de effectiviteit in experimenten bewezen is. Zij kunnen hun patiënt niet meer als een unieke persoon beschouwen, het hele levensverhaal van de patiënt proberen te snappen.'

EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID

Dat de centen onderzoek en behandeling van depressie de biologische richting in hebben gestuwd en de farmaceutische industrie er munt uit slaat ons de 'hersenziekte' en de bijbehorende pil aan te praten, is een verklaring van de depressie-epidemie waar Dehue een heel eind in kan meegaan. Maar hij volstaat niet. De industrie kon hierin alleen succesvol zijn omdat de maatschappij er ontvankelijk voor was. Dat is het spoor waar de Engelse socioloog Frank Furedi op zit. In zijn geruchtmakende boek *Therapy Culture* wijst hij de verzorgingsstaat met zijn leger hulpverleners als hoofdschuldige aan. Die zou van de hedendaagse burger een slapjanus zonder enige

DE POLITIEK LEUNT ACHTEROVER

Minister Ab Klink van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 18 februari dit jaar, in antwoord op Kamervragen van Agnes Kant over de noodzaak een fonds in te stellen voor onafhankelijk onderzoek naar de bijwerkingen van geneesmiddelen, onder meer van antidepressiva:

'Ik verwacht weinig meerwaarde van het instellen van een onafhankelijk fonds voor onderzoek naar bijwerkingen. Het huidige bestel is al onafhankelijk.'

'Er is zeer uitgebreid onderzoek hiernaar gedaan (...) Ik acht verder onderzoek geen taak van de overheid.'

Minister Ronald Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in de kabinetsreactie van 20 november 2007 op het KNAW-rapport 'Wetenschap op bestelling':

'Het door de KNAW geschetste beeld dat door achterblijvende overheidsfinanciering de universiteiten en onderzoeksinstituten worden gedwongen meer de markt op te gaan wordt door het kabinet niet gedeeld.'

'De aanbeveling van de KNAW om de «Verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid» toe te passen op alle opdrachtonderzoek neemt dit kabinet niet over. In plaats daarvan kiest het kabinet ervoor een gedragscode toe te laten passen (...) Het kabinet kiest daarvoor omdat het vertrouwen wenst te stellen in de professionaliteit en integriteit van wetenschappelijke onderzoekers.'

'WE GAAN STERK UIT VAN HET MAAKBARE VAN HET BIOLOGISCHE'

zelfredzaamheid hebben gemaakt. Maar deze visie vindt de filosoof en psycholoog evenmin overtuigend. 'De depressie-epidemie is juist opgekomen ten tijde van de teruggang van de verzorgingsstaat. En zoals die perscampagne voor Efexor al liet zien, bedienen de reclames van de farmaceutische industrie Furedi in feite op zijn wenken, net zoals trouwens de megaprogramma's voor geestelijke gezondheidszorg die de overheid met miljoenen financiert. Want die zijn er juist op uit om mensen weerbaar, ondernemend en ambitieus te maken en vertellen bepaald niet dat ze zielig zijn. Als je luistert naar getuigenissen van mensen die strijden tegen hun depressie, hoor je ook heel vaak verhalen over goed willen meedraaien, aan verwachtingen willen voldoen.'

Dehue keert de diagnose van Furedi om: de maatschappij is veel sterker een beroep gaan doen op de eigen verantwoordelijkheid.

Als dat zo is, staat dat toch haaks op een biologische verklaring van depressie?

'Dat lijkt op het eerste gezicht zo,' erkent ze. 'Want als iets biologisch is, overkomt het je, dan kun je er niets aan doen. Maar als het niet ligt aan de maatschappij, niet aan de structuren waar je in moet functioneren, zit het wel degelijk in jouzelf. En het idee dat je niets aan je biologie kunt doen, is volkomen achterhaald, want we gaan sterk uit van het maakbare van het biologische.'

De biologische psychiatrie sluit naadloos aan bij de eisen van de neoliberale samenleving, denkt Dehue. 'Het beroep op mensen is te werken aan het eigen lichaam om dat zo mooi, zo actief en zo ondernemend mogelijk te maken. Als iedereen hard in zichzelf gaat investeren, helpt dat de economie vooruit. Je ziet dat ook heel duidelijk in de grote depressieprogramma's van bijvoorbeeld het Trimbos Instituut, het landelijke kennisinstituut voor geestelijke gezondheidszorg en verslaving. Dat presenteert zijn programma's steeds met de stelling dat we miljoenen kunnen besparen als we mensen zo ver krijgen dat ze harder aan zichzelf gaan werken. Ze doen dus precies wat Furedi wil.'

Maar als die pillen uiteindelijk niet werken, dan rendeert de biologische benadering van depressie toch helemaal niet en is de kapitalistische maatschappij er niet mee geholpen?

'Ik denk dat de bijbehorende moraal bij heel veel mensen wel werkt – die *rise and shine*-moraal die de hele tijd tot uitdrukking komt, ook in reclames voor antidepressiva. Ze vertellen mensen niet: jij bent ziek, zwak en misserig. Nee, jij moet stralen en presteren, zorgen dat je lichaam en geest onder controle hebt. Stel dat die pillen dat niet doen, dan nog

wordt die moraal de hele tijd uitgedragen. En mensen zijn daar ontzettend gevoelig voor.'

DEE-PRESH-UN

Dehue wilde aanvankelijk louter een patroon in kaart brengen, een verklaring bieden. Maar de bezorgdheid klinkt tussen de regels luid en duidelijk door, vooral in de epiloog. 'Ik heb er mee geworsteld, omdat de vraag natuurlijk is of deze ontwikkeling erg is. Er is een cosmetische en een neurologische industrie. We werken aan ons uiterlijk en aan ons innerlijk. Ik zal niet zeggen dat mensen die daarbij hulpmiddelen gebruiken slechts kunstmatig gelukkig zijn. Maar waar voortdurend wedstrijden gespeeld worden, zijn ook verliezers. En hun wordt het beroep ontnomen op de omstandigheden. Ze krijgen de boodschap mee: succes is een keuze en mislukking ook. Zij hebben geen uitweg. Zij zijn de losers, daar worden ze neerslachtig van, en als ze verliezen, zijn ze dubbele losers, want ook dat is een keuze.'

Dat laat de campagne 'Be powerful' van farmagigant Pfizer die Dehue in haar boek analyseert op wrange wijze zien. Die is gericht op de zwarte bevolking in de achterbuurten van Amerikaanse grote steden. 'Ze geven het woord eerst fonetisch, om mensen te leren het uit te spreken: "how to pronounce this disease: dee-presh-un." Daarna leren ze dat je er niets aan kan doen als je depressief wordt, althans niet de eerste keer. Een volgende keer heb je dus geen excuus meer. De boodschap is overduidelijk dat neerslachtigheid iets biologisch is, maar het desondanks je eigen verantwoordelijkheid is en niet aan omstandigheden te wijten valt. Terwijl het hier gaat om mensen die leven in sloppenwijken onder erbarmelijke omstandigheden.'

KLEINE KINDEREN IN DE WAR

Wie rept van een depressie-epidemie, wekt misschien de indruk te vinden dat het een modieziekte is en het leed niet echt is. Dat is allerm minst Dehues intentie. 'Uit mijn eigen omgeving weet ik dondersgoed hoe hardnekkig en verstrend voor de omgeving het onvermogen kan zijn om een beetje blij in het leven te staan.' Aan het begin van haar carrière werkte ze zelf in de kinderpsychiatrie. 'Die ervaringen waren heel erg indrukwekkend. Dat kleine kinderen van de basisschoolleeftijd zo in war kon-

den zijn. Ik denk aan het kind dat tijdens het spelen de gewoonte had om ineens met kracht twee vingers in de ogen van iemand anders te stoppen of aan heel sombere kinderen.'

Het woord depressie viel toen nog niet in de kinderpsychiatrie. Hebben deze ervaringen toch bijgedragen aan het beeld dat nu in het boek naar voren komt?

'Hooguit in die zin dat ik toen dacht: de dokters weten het gewoon niet. Ik werkte toen met psychoanalytisch georiënteerde psychiaters en ik dacht: je kunt me nog meer vertellen, ik geloof niets van jullie verklaringen. Ik herinner me dat een jongetje van ongeveer acht jaar wat schreeuwde over de blaadjes die van de boom vielen. Naast me stond een psychiater en die zei: castratieangst.'

En dan die ene, onvermijdelijke vraag aan wie een boek over depressie heeft geschreven: heb je er zelf ervaring mee? 'Die vraag is ontzettend moeilijk te beantwoorden natuurlijk, omdat de definitie van depressie varieert. Wie is er nu niet wel eens een periode ongelukkig en zit akelig in zijn vel of is niet op zijn plek? Ik wel in ieder geval. Mijn oplossing is: ga zitten, ga nadenken, waar komt het vandaan?'

De ondertitel van het boek van Dehue luidt: 'Over de plicht om het lot in eigen hand te nemen'. De naïeve lezer mag denken dat dit een morele opdracht van de schrijfster is, in werkelijkheid geeft die uitdrukking haar verklaring van de depressie-epidemie weer: het idee dat je succes of falen aan jezelf hebt te danken, kan voor mensen een loden last zijn. Maar de subtitel heeft ook een dubbele bodem. Om die toe te lichten, komt Dehue nog een keertje terug op de muizen-depressietest. 'Dat experiment is een prachtige metafoor voor de verplichting vrij te zijn. Je hebt de vrijheid om te strijden voor jezelf en om je eigen successen binnen te halen, maar niet de vrijheid om dat na te laten. Sommige muizenstammen zijn verdacht onder onderzoekers, want die werken niet mee. Die grijpen zich vast aan de apparatuur waarin ze zijn opgehangen. Ik stel me voor dat zo'n muis dan in het rond kijkt en zijn situatie overziet. Je zou kunnen zeggen: die muizen nemen pas echt het lot in eigen hand, door te weigeren aan de wedstrijd mee te doen.'